

BRAČNI UGOVOR I PODELA ZAJEDNIČKE IMOVINE

Bračnim ugovorom se jedan ili oba supružnika obezbeđuju u slučaju spora, a razlozi za to mogu biti materijalne, ali i psihološke prirode. Iako i naše zakonodavstvo poznaje ovaj pravni institut, broj zaključenih ugovora u Srbiji meri se samo desetinama

Pitanje regulisanja bračnih, odnosno vanbračnih imovinskopravnih odnosa spada u red najsloženijih pitanja porodičnog prava. Razloge kompleksnosti treba tražiti u kategoriji lica na koju se ova materija odnosi, ali i u samom odnosu koji postoji među supružnicima. Treba istaći da ovde nije reč o prostom imovinskom odnosu, kakav inače postoji među običnim ugovornim stranama, već o odnosu koji je pre svega prožet emotivnim sponama.

S druge strane, priroda i sadržina prava koji čine ovaj odnos uslovljena je nizom različitih faktora, od istorijskih, socijalnih, preko ekonomskih, pa sve do političkih.

Iako, na početku, mnogi toga nisu ni svesni, imovinski odnosi supružnika, odnosno vanbračnih partnera, predstavljaju sastavni deo svake bračne ili vanbračne veze. Supružnici, odnosno vanbračni partneri retko razmišljaju o imovinskopravnim aspektima svog odnosa, naročito u vreme kada su ti odnosi skladni i kada među njima nema nikakvih konflikata. Naprotiv, kada se ti odnosi poremete, te dođe do razvoda braka ili do prestanka zajedničkog života u vanbračnoj zajednici, raspravljanje imovinskih odnosa među ranijim partnerima prenosi se na sud, čime započinju dugotrajni, skupi i ponekad vrlo iscrpljujući sudski sporovi koji se po pravilu završavaju nezadovoljstvom obeju stranaka.

Zaključenje bračnog ugovora otvara mogućnost da budući partneri i pre zasnivanja zajednice života ili tokom njenog trajanja, urede svoje imovinske odnose i prilagode ih svojim stvarnim potrebama i interesima, u vreme dok su odnosi među njima još uvek skladni. Cilj ovakvog ugovaranja sastoji se u pravnoj sigurnosti samih partnera i trećih lica, ali i u sprečavanju nepotrebnog umanjenja imovine prouzrokovanog plaćanjem naknada za vođenje sudskih sporova.

Kada govorimo imovini supružnika, treba razlikovati dva režima, i to: sistem posebne imovine i sistem zajedničke imovine.

Sistem posebne imovine supružnika, odnosno vanbračnih partnera

Celokupna imovina koju je jedan supružnik stekao pre zasnivanja zajednice života sa drugim supružnikom predstavlja njegovu posebnu imovinu, pri čemu nije bitan način na koji ju je supružnik stekao. Ovde treba imati u vidu i to da se kao ključni trenutak ne pojavljuje dan zaključenja braka, već dan zasnivanja zajednice života. Jasno je da će se zajednica života koju su supružnici zasnovali pre zaključenja braka smatrati vanbračnom, a da od trenutka zaključenja braka ona prerasta u bračnu zajednicu, ali je ovde bitno naglasiti da su odnosi u pogledu sticanja imovine u obe zajednice suštinski isti.

Posebnom imovinom smatra se i imovina koja je pripala supružniku nakon podele zajedničke imovine koju su supružnici stekli u toku trajanja zajednice života. Najzad, odredbom člana 168. st. 2. Porodičnog zakona („Službeni glasnik RS”, br. 18/2005) izričito je propisano da se posebnom imovinom smatra i ona imovina koju je supružnik stekao poklonom u toku trajanja braka. **Ova odredba je posve nepotpuna**, jer nisu posebno regulisane neke vrste poklona

učinjene supružnicima, a koje dovode do čestih sporova u praksi. U pitanju su svadbeni pokloni i pokloni učinjeni ulaganjem rada pri izgradnji objekata koje su supružnici zajednički gradili. U skoro svim sporovima koji se odnose na bračnu tekovinu ostaje sporno kom su supružniku učinjeni ovi pokloni.

Upravo je to razlog zbog koga se valja podsetiti osnovnih karakteristika ugovora o poklonu. Naime, to je ugovor kod koga poklonodavac ustupa poklonoprimcu određeno pravo ili mu čini neku drugu korist, bez naknade. Bitni elementi ugovora o poklonu jesu predmet ugovora i namera da se poklon učini (*animus donandi*). Predmet svadbenih poklona jeste pravo svojine na određenim stvarima ili novac, dok je predmet poklona učinjenih putem ulaganja rada imovinska korist koja ima za posledicu uvećanje imovine supružnika. I svadbeni pokloni i pokloni učinjeni putem ulaganja rada zasnovani su na moralnim dužnostima, a ova dužnost se najčešće zasniva na srodničkom odnosu ili na odnosima prijateljstva. **Treba uzeti u obzir da je lice učinilo svadbeni poklon onom supružniku koji ga je pozvao na svadbu.** Ako su supružnici zajednički pozvali poklonodavca na svadbu, tada treba uzeti da je poklon učinjen oboma supružnicima i da svakome od njih pripada polovina poklona. **Kada se radi o poklonu u vidu uloženog rada na objektima koje su gradili supružnici, treba uzeti da je lice koje je uložilo rad učinilo poklon supružniku sa kojim je u srodničkom ili u prijateljskom odnosu.** Ako lice nije srodnik, već prijatelj oba supružnika, onda takav poklon valja smatrati poklonom koji pripada oboma supružnicima u vrednosti od po jedne polovine. Isto tako, posebnom imovinom smatra se i ona imovina koju je supružnik stekao nasleđem u toku trajanja braka, pri čemu je bez značaja od koga je tu imovinu nasledio.

Režim zajedničke imovine

Imovina koju su supružnici stekli radom u toku trajanja zajednice života predstavlja njihovu zajedničku imovinu. Međutim, **ovde je sporno koji se sve rad mora vrednovati prilikom utvrđivanja udela supružnika u zajedničkoj imovini** i od kakvog je značaja bila upotreba posebne imovine bračnih drugova pri sticanju zajedničke imovine. Ovo se odnosi na svaki koristan rad u toku bračne zajednice, kao, na primer, na poslove vezane za podizanje dece, kućne, poljske poslove i druge poslove od kojih je stican prihod, pa se tako, ako su supružnici bili stalno zaposleni, njihov rad valorizuje prema plati koju su primali.

U brojnim ugovorima o doživotnom izdržavanju jedan od supružnika se pojavljuje kao davalac izdržavanja. Kada primalac izdržavanja umre, supružnik-ugovarač stiče imovinu koja je bila obuhvaćena ugovorom. Ukoliko posle toga dođe do razvoda braka, obično nastaje spor oko toga da li se i ova imovina može smatrati zajedničkom imovinom i da li i njen deo treba da pripadne supružniku koji nije ugovorač u ovom ugovoru. U ovim slučajevima, **pod zajedničkom imovinom treba smatrati onu imovinu koja je stečena od strane jednog supružnika putem ugovora o doživotnom izdržavanju ako je primalac izdržavanja umro u toku trajanja bračne zajednice života između supružnika.** I ovaj rad se, dakle, mora tretirati kao i druge vrste rada u toku zajednice.

Ovim smo obuhvatili zakonski režim imovinskih odnosa supružnika. Pored njega, međutim, postoji i ugovorni režim uređenja ovih odnosa, a u pitanju je model koji je široko prihvaćen u velikom broju pravnih sistema i koji ne predstavlja nikakvu pravnu novinu.

U skladu sa sve većim uvažavanjem autonomije volje bračnih partnera i njihovom potrebom da svoje imovinske odnose uredi na način drugačiji od onog koji predviđa zakonodavac, zakonski režim se uglavnom svuda napušta, ustupajući mesto ugovornom rešenju. Samo

postojanje ovakve mogućnosti znači da će se zakonski režim primenjivati na imovinske odnose bračnih partnera samo onda kada se oni nisu opredelili za ugovorni imovinski režim, a to znači da **ugovorni režim isključuje zakonski**.

Posebno o bračnom ugovoru

Institut bračnog ugovora uveden je u naše pozitivno zakonodavstvo Porodičnim zakonom Republike Srbije iz 2005. godine („Službeni glasnik RS”, br. 18/2005). Članom 188. ovog zakona precizirano je da: „supružnici, odnosno budući supružnici mogu svoje imovinske odnose na postojećoj ili budućoj imovini urediti ugovorom – bračni ugovor”. Međutim, bračni ugovor nije i nov institut našeg porodičnog prava. Ovaj pravni posao pominje se još u Srpskom građanskom zakoniku iz 1844. godine, gde u paragrafu 759. nailazimo na definiciju bračnog ugovora: „Ugovor, koji bi između muža i žene, ili između ženika i neveste, u odnošaju na brak o imanju zaključen bio, zove se bračni ugovor.”

Nakon Drugog svetkog rata, kontrakti koji regulišu imovinske odnose između bračnih drugova, tako što uvode režim koji odstupa od zakonskog imovinskog režima, bili su zabranjeni u onim evropskim zemljama u kojima su višepartijski sistem, tržišna privreda i privatna svojina zamenjeni jednopartijskim sistemom, planskom privredom i državnom i društvenom svojinom (pri čemu je privatna svojina opstajala kao kategorija, ali je značajno redukovana i potisnuta, pogotovo u sferi privrede).

Ranije važeći Zakon o braku i porodičnim odnosima („Sl. glasnik SRS”, br. 22/80, 11/88 i „Sl. glasnik RS”, br. 22/93, 25/93, 35/94 i 29/2001) jasno je zabranjivao zaključenje bračnih ugovora, te je članom 326. bilo predviđeno: „Bračni drugovi mogu međusobno sklapati sve ugovore i njima zasnivati prava i obaveze. Oni ne mogu međusobno sklapati samo one ugovore kojima se menja imovinski režim utvrđen ovim zakonom, kao i ugovore kojima se unapred odriču prava koja im po ovom zakonom pripadaju.”

Iako je na različitim područjima koja danas čine Republiku Srbiju vladao pravni partikularizam, do Drugog svetskog rata bračni ugovor je bio jedan od instituta koji je našao mesto u svim pravnim sistemima koji su važili u našim krajevima. Već navedena odredba paragrafa 759. Srpskog građanskog zakonika preuzeta je (kao i većina drugih odredaba SGZ-a), iz Austrijskog građanskog zakonika.

Međutim, Porodični zakon iz 2005. godine ponovo vraća institut bračnog ugovora u naše pozitivno zakonodavstvo. Zakonodavac i dalje zadržava režim zajedničke imovine kao zakonski bračno-imovinski režim, ali zato ustanovljava bračni ugovor kao instrument pomoću koga supružnici mogu ugovoriti izmenu tog režima. Ova institucija je uvedena u naše pozitivno zakonodavstvo kako bi se supružnicima omogućilo da svoje imovinskopravne odnose uredi drugačije nego što ih uređuju dispozitivne odredbe Porodičnog zakona. U poređenju sa ranijim zakonskim rešenjem, **pozitivni zakon**, dakle, **podstiče slobodu ugovaranja**. Ovaj Zakon ne poznaje ograničenja iz člana 326. st. 2. Zakona o braku i porodičnim odnosima Srbije, a koja se odnose na zabranu menjanja zakonskog imovinskog režima i zabranu *ex ante* odricanja od prava koja im pripadaju po zakonu. Posebno je zanimljivo da **Porodični zakon RS ne poznaje obavezu matičara, da u postupku nakon prijave zahteva za zaključenje braka, obavesti buduće supružnike o zakonskoj mogućnosti zaključenja bračnog ugovora**, iako je ova mogućnost bila predviđena u prethodnim fazama pripreme zakonskog teksta. Sa druge strane, Porodični zakon Republike

Hrvatske u članu 12. st. 2. propisuje da budući supružnici potpisom potvrđuju da su upoznati sa ličnim pravima i dužnostima i sa mogućnošću zaključenja bračnog ugovora.

Članom 174. Porodičnog zakona propisano je da bračni drugovi zajednički i sporazumno upravljaju i raspolazu zajedničkom imovinom. Tom odredbom ustanovljena je i pretpostavka da poslove redovnog upravljanja supružnik uvek preuzima uz saglasnost drugog supružnika. Odredbama bračnog ugovora, bračni drugovi mogu predvideti da jedan od njih preuzme upravljanje i raspolaganje zajedničkom imovinom. U Zakonu nailazimo i na zabranu da bračni drugovi raspolazu udelom u zajedničkoj imovini, kao i da sklope bilo kakav pravni posao čija bi posledica bila opterećenje te imovine. **Udeli bračnih drugova su neodređeni, pa zbog toga jedan od bračnih drugova ne može raspolagati zajedničkom imovinom**, niti je može opteretiti. Ovo proizlazi iz osobenosti pravnog režima zajedničke imovine. To zapravo znači da pravo svojine nad zajedničkom imovinom bračnih partnera predstavlja svojinu koja je određiva, ali koja nije određena. Dakle, **do same deobe zajedničke imovine ne zna se koliki je pojedinačni udeo u njoj**, te je stoga propisana zabrana raspolaganja. Polazi se od toga da je udeo bračnog partnera u zajedničkoj imovini onoliki, koliki je bio njegov doprinos njenom nastanku i uvećanju. Postoji pravna pretpostavka da je udeo svakog bračnog partnera u zajedničkoj imovini 50%, ali je reč o oborivoj polaznoj pretpostavki, uz mogućnost dokazivanja i da je jedan bračni partner doprineo više od drugog nastanku i uvećanju zajedničke imovine.

Tek se deobom zajedničke imovine svakom bračnom partneru omogućava da svojim udelom slobodno i raspolaze, budući da to onda predstavlja njegovu posebnu imovinu koja više nije u režimu zajedničke.

Bračne ugovore i pravne poslove kojima bračni drugovi vrše pojedinačna raspolaganja, svakako treba razlikovati od onih ugovora koje u toku trajanja braka zaključuju sa trećim licima, kao i ugovora čiji je motiv favorizacija braka, a koji se zaključuju povodom zaključenja braka. Isto tako, treba naglasiti da svi pravni poslovi, sklopljeni između budućih i sadašnjih supružnika, nemaju karakter bračnog ugovora.

Ukoliko nije bilo bračnog ugovora, supružnici tokom trajanja samog braka ili prilikom njegovog razvoda mogu podeliti svoju zajedničku imovinu, a to mogu učiniti sporazumno, odnosno putem tužbe za deobu.

Bračni ugovor se značajno razlikuje od sporazumne deobe bračne tekovine. Sporazum o deobi nikada nema za posledicu izmenu zakonskog imovinskog režima, već ovaj pravni posao ima dejstvo samo na imovinu koju su bračni drugovi stekli od trenutka zaključenja braka, pa sve do trenutka zaključenja sporazuma. **Imovina koja nakon deobe nastane u braku, potpada pod zakonski imovinski režim. Deoba uvek ima isključivo retroaktivno dejstvo,** nezavisno od toga koliko puta se ponavlja ovaj postupak.

Bračni ugovor se razlikuje od navedenog pravnog posla, pre svega po tome, što se njegovo dejstvo, po pravilu, odnosi na budućnost, iako ugovorom može biti obuhvaćena i ranije stečena imovina. Teoretičari navode da se **suštinska razlika između bračnog ugovora i drugih pravnih poslova ogleda u činjenici da su kod regulisanja imovinskih odnosa bračnih drugova ovi odnosi sekundarnog karaktera**, dok primat imaju lični odnosi, odnosi uzajamne naklonosti, poštovanja, materijalne i duhovne podrške.

Bračni ugovor je, naime, pravni posao čije je dejstvo vezano za odložni uslov. Ovaj ugovor ne mogu da zaključe bivši bračni drugovi. Treća lica mogu napadati ovaj ugovor samo ukoliko su sklapanjem ovog pravnog posla ugrožena njihova prava, odnosno onemogućeno im je ostavarenje potraživanja prema jednom od bračnih drugova (*actio Pauliana familiaria*).

Bračni drugovi mogu da ugovore režim posebne imovine, te u tom slučaju vrednosti koje bračni drugovi steknu tokom braka predstavljaju njihovu posebnu imovinu. Ugovorne strane sporazumno opredeljuju pravnu sudbinu imovine, u celini ili nekog njenog dela, stečene pre, ili za vreme braka. Supružnici mogu u potpunosti isključiti postojanje zajedničke imovine u braku, ali je mogu i ugovoriti. Tako mogu ugovoriti da samo neki prihodi ulaze u njihovu zajedničku imovinu, ili da u nju uđe samo pokretna imovina. Ne postoje smetnje da budući supružnici ugovore zajedničku imovinu u većem obimu nego što to predviđa zakonski režim zajedničke imovine. Dakle, imaju mogućnost i da isključe postojanje posebne imovine.

Imajući u vidu da je bračni ugovor, u širem smislu, i sâm jedan od obligacionih ugovora koji proizvode određene posledice i obaveze za ugovorne strane, on će proizvesti pravno dejstvo samo ako sadrži sve bitne elemente ugovora. Jedna od specifičnosti ovog pravnog posla jeste i **svečana forma u kojoj se sklapa**. Poštovanje stroge zakonske forme, odnosno forme javne isprave, predstavlja uslov za punovažnost bračnih ugovora u većini kontinentalnih zakonodavstava. Dakle, ovaj **ugovor je vezan za brak i ne proizvodi pravna dejstva u slučaju da brak ne bude zaključen** (u pitanju je akcesorni ugovor uz brak). Pored zahtevane pismene forme, u trenutku kada se zaključuje ovaj pravni posao, mora biti obezbeđeno i prisustvo ovlašćenog notara ili predstavnika onog državnog organa koji vrši upis ugovora u javne registre. Načelo publiciteta, ustanovljeno zakonskom obavezom upisa ovog kontrakta u javne registre, obezbeđuje, sa jedne strane, sigurnost ugovornih strana, a sa druge, sigurnost trećih lica. Ustanovljavanje i primena ovog načela naročito su značajni zbog zaštite poverilaca jednog od bračnih drugova. Navedena forma obezbeđuje pružanje obaveznog stručnog saveta, koji saugovaračima treba da pomogne da shvate pravne posledice bračnog ugovora. Ovakva forma obezbeđuje i lakše dokazivanje sadržaja ugovora, čime se povećava stepen sigurnosti saugovarača u ovom pravnom poslu.

Član 188. našeg Porodičnog zakona navodi da je za bračne ugovore obavezna forma javne isprave, što je u skladu sa kontinentalnim zakonodavstvom. Dakle, bračni ugovor mora biti zaključen u pismenom obliku i overen od strane nadležnog sudije osnovnog suda u vanparničnom postupku, čija je obaveza da pre overe supružnicima pročita ugovor i predoči im njegove pravne posledice.

U procesu zaključenja samog ugovora zahteva se prisustvo obe ugovorne strane, tj. oba buduća supružnika. Izuzetno, jednog ili oba supružnika mogu zastupati punomoćnici sa specijalnim punomoćjem. Oba supružnika potpisuju ugovor simultano, jedan za drugim, bez vremenske distance između potpisa. Ukoliko se bračni ugovor odnosi na nepokretnosti, isti se obavezno upisuje u javni registar prava na nepokretnosti. Odredbe o raspolaganju nepokretnom imovinom imaju pravno dejstvo u odnosu na treća lica samo ako su upisane u javne registre prava na nepokretnosti.

Smatra se da su supružnici zaključili valjani bračni ugovor:

- ako su poslovno sposobni;
- ako je u momentu njegovog sklapanja izjava usmerena ka zaključenju ugovora učinjena slobodno i ozbiljno (*favor matrimonii*);
- ako je ispunjena zakonska forma ovog ugovora;

– ako je sadržaj bračnog ugovora dopušten, odnosno nije protivan prinudnim propisima, javnom poretku i dobrim običajima.

Posebno treba naglasiti da ukoliko je volja supružnika manljiva, na primer, data je usled prevare, doći će do poništenja ugovora, ali ne i samog braka. Time je zakonodavac hteo smanjiti mogućnost poništenja braka na najmanju moguću meru, zbog njegovih teških posledica.

Raskid bračnog ugovora

Zakon ne sadrži posebne odredbe koje bi se odnosile na sâm raskid, odnosno prestanak ugovora. Dakle, u tom slučaju se primenjuju opšta pravila Zakona o obligacionim odnosima koja važe za prestanak ugovora.

Svaki ugovor, pa i bračni, zaključuje se pod uticajem različitih ekonomskih i društvenih prilika, određenih tržišnih vrednosti i drugih okolnosti. Polazeći od navedenih faktora, strane ugovornice same uređuju svoje uzajamne obaveze, pa ipak, dešava se da se u praksi ove okolnosti bitno izmene, bez obzira na našu potrebu da ih unapred definišemo. U tom slučaju, ako bi se okolnosti pod kojima je bračni ugovor zaključen promenile i ako bi one menjale samu sadržinu ugovora, a da ih strane ugovornice, supružnici, odnosno budući supružnici, nisu mogli predvideti u trenutku zaključenja, onda takav ugovor ne bi trebalo da bude i dalje na snazi, upravo iz razloga što ga ni sami supružnici u tom slučaju ne bi zaključili.

Do raskidanja ugovora može doći obostranom saglasnošću ugovornih strana ili voljom samo jedne od njih. U slučaju sporazumnog raskida bračnog ugovora, potrebno je da forma raskida ugovora prati formu samog zaključenja ugovora. Ukoliko ne postoji obostrana saglasnost supružnika za raskid ugovora, u tom slučaju se utvrđuje nadležnost parničnog suda, koji po tužbi jednog supružnika, odlučuje o raskidu ugovora i donosi punovažnu odluku o tome, nakon čije pravnosnažnosti se smatra da je bračni ugovor raskinut.

Nadalje, osim prestanka bračnog ugovora raskidom, do njegovog prestanka može doći i usled smrti supružnika (saugovarača), proglašenjem nestalog lica za umrlo, kao i razvodom braka. Isto tako i ništavost, kao i rušljivost bračnog ugovora, mogu biti razlozi za njegov prestanak. Tako će biti proglašene ništavim samo pojedine odredbe ugovora ili ugovor u celosti ukoliko je suprotan zakonskim normama, dok će rušljiv bračni ugovor biti onaj koji je zaključen pod dejstvom mana volja, kao i u slučaju ako jedan ili oba saugovarača, nije bio poslovno sposoban u trenutku zaključenja istog ili ukoliko se bračni ugovor zaključuje sa licem koje ima ograničenu poslovnu sposobnost usled alkoholne opijenosti ili opijenosti izazvane pod uticajem narkotika.

KAD BROJKE PROGOVORE

U prve dve godine nakon donošenja Porodičnog zakona u Beogradu je potpisano desetak bračnih ugovora, a u 2010. godini je od 8.682 sklopljena braka, u samo 37 slučajeva zaključen bračni ugovor.

Iako i holandsko zakonodavstvo poznaje institut bračnih ugovora, u praksi ih zaključuje samo 20% populacije.

U Francuskoj samo oko 10% bračnih parova zaključuje predbračni ugovor, a to najčešće čine oni koji poseduju imovinu velike vrednosti.

Zaključak

U vreme velike nestabilnosti brakova, kao odraz opšte civilizacijske dinamike i nesigurnosti, bračni ugovori predstavljaju legitimno obezbeđenje za slučaj nepovoljnog toka stvari.

Racionalno posmatrano, bračnim ugovorom se jedan ili oba supružnika obezbeđuju u slučaju spora, a razlozi za to mogu biti materijalne, ali i psihološke prirode.

Nakon nekoliko decenija pauze, institut bračnog ugovora ponovo je sa uspehom našao mesto i u našem pravnom sistemu. Nije slučajno da se to dogodilo upravo nakon promene društvenog uređenja u našem društvu, reforme svih oblasti našeg života, ali i nakon uvođenja tržišne privrede. Logika navedenih procesa nalaže da se i u bračno-imovinskim odnosima afirmiše autonomija volje supružnika, odnosno sloboda ugovaranja, bez nametanja zakonskog imovinskog režima kao jedino mogućeg.

Ipak, i pored svega rečenog, bračni ugovor još uvek nije u pravoj meri zaživeo u Republici Srbiji, za šta se navode različiti razlozi, a svakako preovlađujući jeste onaj da smo mi i dalje izrazito patrijahalno društvo.